Reise

von Bartholin

1851

DAGBOGSBLADE

NEDSKREVET AF

FREDERIK ENGELBRETH HOLM

SOMMEREN 1851

Privattryk 1961

FORORD

For ca. tre Aar siden fik jeg fra en Antikvarboghandler en haandskreven Rejsedagbog.

Jeg syntes, det var en morsom lille Bog, og mente den vilde være til Glæde for enkelte historisk interesserede Bornholmere. Min søn, OLE PETER SONNE, *som er bosat i Oslo, paatog sig da at trykke Bogen.*

AAS & WAHLS BOKTRYKKERI *viste sig meget imødekommende og gav min Søn Tilladelse til at arbejde med den i sin Fritid.*

Min Nevø, HENRIK SONNE, *har bistaaet ved Udarbejdelsen af Noterne og med Korrekturen. — Ligeledes har min Nevø,* NIELS ERIK SONNE, *hjulpet til med en Del Oplysninger vedrørende Skibene.*

Jeg vil derfor takke ovennævnte for god Hjælp og ligeledes en Tak til HANDELS- OG SØFARTSMUSEET, *der har været saa elskværdig at laane os Billeder af »Skirner« samt til Overbetjent* M. MOGENSEN *for Afskrivning af Dagbogen.*

VIGGO SONNE

Illustreret af Ingrid Sonne (Møllen Side 25 forestiller Splits Mølle, nedbrændt 1922)

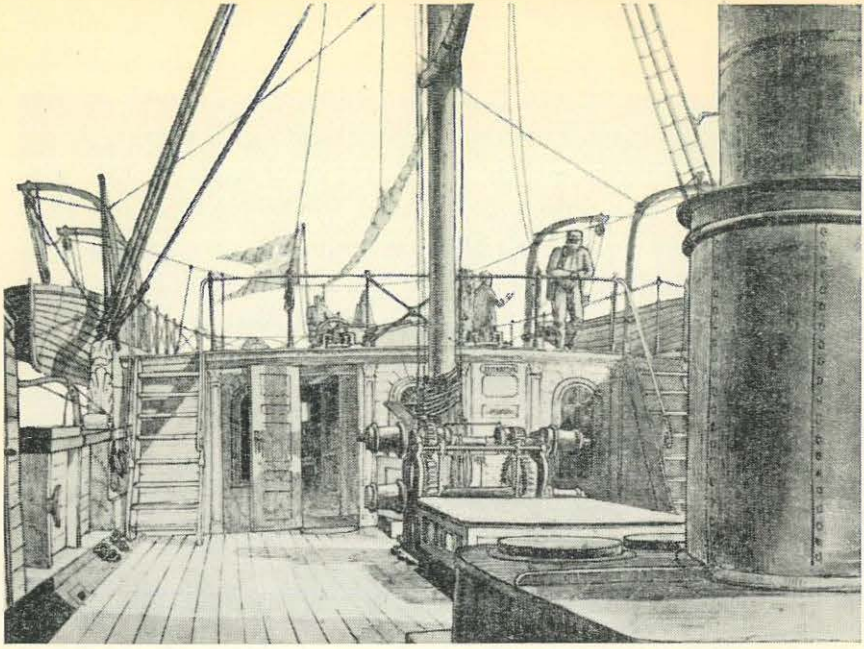

Nedskrevet Kannikegaard den 14de Kl. 10¾ (¼).

Torsdag den 10de Juli 1851. Klokken henimod 6 gik jeg ombord paa »*Skirner*« ledsaget dertil af Edvard og Peter H. samt Vilhelm, for i Forening med M. Jespersen, der allerede var ankommen til Skibet, at reise til Bornholm. Det havde blæst meget stærkt, ja næsten stormet den foregaaende Dag, men mindre den 10de, saa at en oprørt Sø frygtedes. Ombord traf jeg en Deel Bekjendtere (ɔ: Holten, Thomsen, Groth, Vaupell, Mørch o. s. v.) blandt Naturforskerne, der reiste til Naturforskermødet i Stockholm over Ystad. Vi to gik paa 2den Plads, ret maneerlig, dog ikke videre ryddelig og net paa Dækket, lille i Kahyten, hvorfor vi flyttede dens Grændser, der er ved Hjulkassen, til Salonen.

Vi besaae Maskineriet, der har flere Eiendomligheder, saaledes er Cylinderen ringformig med 2 Stempelstænger, hvilket ikke er heldigt, for at vinde Plads, Glideren er meget kort (heller ikke heldigt), Koldtvandspompe mangler, som sædvanligt paa Skibe, Vandet springer ind ved Trykket.

Herligt Veir om Aftenen, Skibet slengedes noget af Dønninger, dog ikke efter Forventning. Falsterbo Fyr, Fyrskibet med 2 Blus og et 3die i det Fjerne, passeredes mellem 10 og 11, Fyrskibet gik vi lige op til. Maanen stod herlig paa den klare Himmel, Vinden lagde sig, og vi nød den herlige Aften med Piben i Munden, spadserede op og ned ad Dækket til Kl. 11, i god Ro, da de fleste vare gaaede til Køis. Kl. 11 gik vi ned og lagde os til, jeg i No. 8, S.B. (ɔ: Styrbordsside, ikke at jeg var Sambo med Nogen, saaledes som det først blev udtydet). Kahyten er temlig lille, dog ret maneerlig. Køien var i øverste Række og meget god. Jeg sov saadan halvt til Kl. 2½, da Magnus purrede mig ud, med Raabet: Vi er udenfor Ystad.

Fredag. Vi gik da kun med halv Fart og vare endnu et Stykke fra Byen, for ikke at vække Byen for tidlig. Vi løb ind i Havnen Kl. 3½, der er temlig rummelig, men kun en Sommerhavn, idet den er dannet ved steensatte Moler.

Vi gik i Land. Byen er meget slet brolagt, med krumme Gader, temlig udstrakt, og tager sig godt ud fra Søen. Solen stod op over den. Husene ere sædvanlig smaa, en Deel nye grundmurede, Gjestgivergaarden kjøn, Raadhuset er en temlig stor, fiirkantet, plump Bygning: Hamborgermaneer, ikke videre skjøn. Kirken er stor, ret aparte og kjøn, tildeels med Spidsvinduer, Choret er udvendig ganske aparte, Taarnet høit. I de 2 spidsgavlede Udbygninger paa hver Side nær Taarnet er der eet stort, buet Vindue med farvede Ruder foroven. Vi saae den kun udvendig, og aftegnede den 2den Gang vi gik i Land, da vi første Gang snart vendte om for at passe paa, at Tøiet ikke kom i Land.

Kl. 5 ombord igjen, og Skibet seilede, deilig Morgen, Solen skinnede klart. Vi talte en Deel med Holmberg, der skulde i Forretning til Bornholm og tilbage om Løverdagen. Bornholm saae vi snart i Afstand og nærmede os den bestandig mere og mere til vi naaede Rønne Kl. 9½. Ombord brændte Solen en Deel, nogen Tid gik bort med at nyde Morgenkaffe og Mad. Vi fik Brød ombord, da vort Forraad var opsluppet og Smør og Paalægning af Jespersens, der var blevet godt forsynet der-

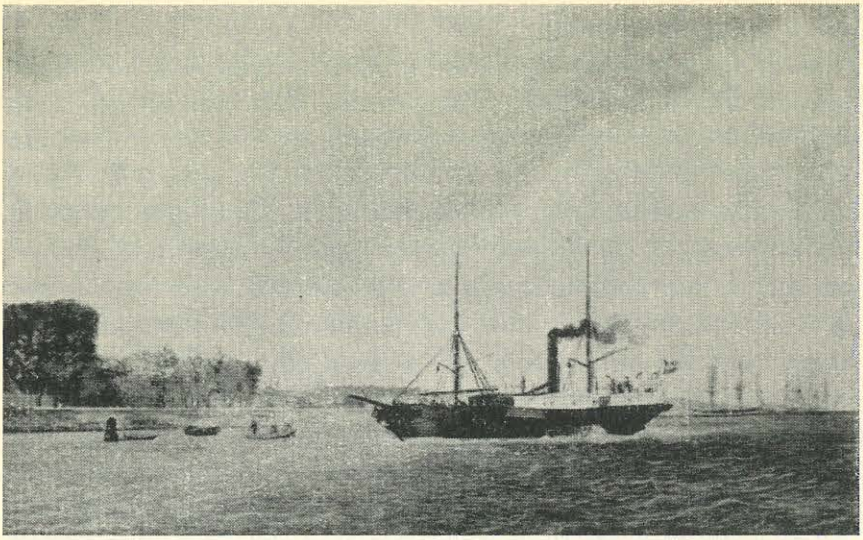

med. En Timestid hendrev jeg i Køien med een af Blichers Noveller (Himmelbjerget), som jeg kaprede i 1ste Kahyt, der er pragtfuld og hyggelig, og røg en Pibe i Smug dertil.

Til Rønne ankom vi Kl. 9½ og bleve modtagne af M. J.s Onkel (fra Seiersgaard) og vandrede til hans Bedstemoder, Fru Jespersen, en meget før, gjestfri Kone, her traf vi hans Tante, Enkefru Rømer, en meget venlig, munter og vakker Kone, der boer sammen med hans Bedstemoder. Vi indtog Kaffe (ikke den bedste) og Frokost og gik derefter ud med Onkelen som Veiviser for at besee nogle Pottemagerier. Vi saae Sommers Fajancefabrik, det er temlig lille, nylig begyndt, men vil vistnok snart udvide sig, han har en lille Plads, kun eet Værelse, 1 Fabrikant og 3 Lærlinge, disse sidste vare tilstede, de andre ude at exercere, der var nemlig kommen Officerer fra Kjøbenhavn (Major Bülow, Leutenanter og Underofficerer) for at indøve Bornholms Milice. De drage om i Landet, ca. 8 Dage paa hvert Distrikt. Varerne i Fajancefabrikken formes paa Hjulet og afdreies bagefter paa en Dreierbænk. Varerne er forresten kjønne og gode, hvide Varer fabrikeres ikke.

Brændingen skeer i en lille 1 Etages Ovn med 1 Indfyring, der brændes med Fyrre- og Ellebrænde. Begge Brændinger foretages efter hinanden i samme Ovn, der foroven og forneden har 6 Flammehuller. Lakeringsbrændingen skeer i en egen lille saakaldet »Lakovn«. Derefter besaae vi Bjerregaards Pottemageri, han laver simple Varer, f. Eks. rigtige Potter og Krukker i Forbindelse med Fajancevarer. Brændingen skete i 2 Ovne, den ene til Pottemagervarer, den anden til Fajance (ɔ: Leervarer af finere Art). Ovnen til Pottemagervarer var lang og horizontal, Indfyringen skete ved den ene Ende, og Flammen gik ud af den anden op i Skorstenen. For Enden stode de Varer, der skulde brændes svagest. Den anden . . .[1] Til Glasoure brugte han 3 forskjellige. Den gule Glasour bestaaer af Blyaske, Meelsand og pulveriseret, brændt Porcelainsleer, den brune er: Jernsteen (»bornholmsk Bruunsteen«), Meelsand og Leer; den sorte: Engelsk Bruunsteen, Sand og Leer; den . . .[2] Mønnie, Sand og Leer. Til de mørk glaserede Varer brugte han ikke alm. Leer, men en rød jernholdig Leer fra Ølsebæk[3] enten alene eller blandet med den sædvanlige. Under Brændingen lægges imellem Varerne Trefødder.

Derfra gik vi hen til en Uhrmager. Svendene vare ligeledes borte. De støbe Hjul og Plader umaadelig raat i Sand (tørt) uden nogen som helst Dækning af Kul o.s.v., hvorfor Messinget stærkt ilter og farver Sandet ganske sort; en stor Masse gaaer altsaa til Spilde, og Støbegodset har paa Grund heraf tillige en slet Formning, en aldeles ujevn Overflade og store, tykke Støberande. Hjulene faae Takker paa en egen lille Maskine, der ved forskjellig Indstilling giver forskjellig Antal Tænder, disse maa nu senere meget udarbeides og forstørres. Store Forandringer og Forbedringer ere at gjøre navnlig og først ved Støbningen.

Da vi kom tilbage derfra spiste vi kort efter til Middag (Kl. 1). En anden Onkel (Jacob Jespersen) fra Splitsgaard var ogsaa kommen (før vi gik ud), men var ude ved Exercitsen, da vi kom hjem og spiste til Middag. Da vi havde spiist (Grynsuppe og Lammesteg) og derefter beseet Haven, kom Militæret hjem med Musik og talte af paa Torvet.

[1-2] Forfatteren har ladet Plads staa aaben.
[3] Formodentlig Onsbæk, Navnet Olsbæk bruges bl. a. af Magnus Jespersen. U. A.

Vi var henne og besee det, just ikke den bedste Holdning og holdt ikke videre godt Geled, de enkelte Personligheder vare skarpt udprængede, nogle med, andre uden Uniform (blaa Frakker, røde Kraver,) enkelte Dragoner fandtes imellem, og vare de skjønneste. Hjem til Kaffe. Hos Bedstemoder traf M. J. sin Broder Christian, der gaaer i Rønne Skole og er til Examen. Efter Kaffen fulgte Onkel Jacob med os ned til Dampskibet for at faae vort Tøi, der var ladt tilbage. Nogle knubbede Ord af Opvarteren, da vi ikke havde sagt, at vi vilde lade Tøiet blive, vi fik det paa nær min Kuffert, der var forsvunden, imidlertid fik jeg den efter megen Spørgen, den var bleven sat i Land, og af Drageren baaren til Posthuset, der ligger ved Havnen. Ved Havnen var der meget Liv, 2 Skibe paa Stabelen, et 3die nylig ophugget, flere Robbefangere fra Spidsbergen nylig hjemkomne, mange andre Skibe tilstede. Paa Toldboden laae Skruen fra »Archimedes« med 2 store Vinger. Derfra til Dr. Zahrtmanns (en Farsøster). Zahrtmann borte, Fruen hjemme, venlig, forekommende Modtagelse, Fruen er en ungdomlig (26 Aar) vakker, munter Kone; kort Visit. Efter at have været kort Tid hjemme, gik M. til Koefoeds, jeg paa egen Haand ud i Byen til Kirken, der er temlig ny med spidst Taarn og Korskirke. Derfra langs Skrænterne, der ere sandede med enkelte Leerlag og Jern, rig Vegetation, navnlig ved de enkelte Smaakilder, hen imod Castellet, et rundt klodset Taarn (Krudttaarn nu). Paa Tilbageveien var jeg nær løben vild i Rønnes mange Gader, der alle ere slet brolagte, med lave Bondehuse (tjæremalet Bindingsværk). I Store Gaden og paa Torvet findes dog enkelte grundmurede Bygninger. Efter min Hjemkomst Kl. 5¾ Rønne (5½ Kjøbh.) drak vi Thee og kjørte derefter til Kannikegaard i Bedstemoders Enspændervogn. Hos Bedstemoder er en døvstum Onkel til M. i Huset, en evnerig Personlighed.

Kjørselen til Kannikegaard var noget kjølig over eensformig Strækning a'la Sjælland, kun mangler Markerne aldeles Diger og Pilehegn. Tvende Bauner saaes. Ved Skovgaard kom blaa Graniten frem til Overfladen ligesom flere Steder, Veien gaaer et langt Stykke langs den sydlige Grændse af Høilyngen og Granitterrain. Et Sted holdt vi for at fore Hesten med Rugbrød. Vi kom igjennem Aakirkeby, der seer ud som

en Landsby, uden Tegn til at være en Kjøbstad. Paa Veien drak vi Duus i Cognac, og nød to Stykker Franskbrød, der vare tilovers fra Dampskibet.

Kannikegaard naaede vi Kl. 9½, alle vare borte. Vi gjorde en Tour i Haven, der er meget stor og smuk, med flere vildsomme Kratpartier, især ved Aaen, der kommer fra Vandmøllen paa Grændsen af Haven, hvor der om Vinteren males Skraa til Brænderiet (en Deel af, hvad der bruges). Om Sommeren gaaer den ikke, da denne Aae, som alle andre paa Bornholm tørre eller næsten tørre ud om Sommeren. Kl. 9¾ kom Familien hjem fra Nexø, hvor de havde været i Besøg. Det var næsten mørkt, og man gjorde sig forskjellige Forestillinger om hverandre. Familien selv bestaaer af Kammerraad, Proprietair Jespersen med Hustru (fra Nakskov paa Lolland), en voxen Datter (Cathinga), Magnus, (Christian i Rønne) og 3 Børn (Petrea, Vitta og Jens) der vare i Seng. I Besøg er Fru Gether (fra Kjøge) (en Søster til Jespersen) med 3 smaae Børn (der vare i Seng) (Mariane, Vitta og Vigo), Jomfru Struch og Frøken Maria Rømer (fra Rønne) en Cousine til Magnus. Det første Indtryk af Familien var meget godt, det er aabne, ligefremme, venlige, muntre, gjestfrie Folk. Kort efter gik alle til Sengs, efter at vi havde drukket en Kop Thee.

Løverdag den 12te. Vi kom først op Kl. 8. Dagsorden i Huset er: Frokost 9-10, Middag Kl. 1, derefter Kaffe, Thee og Aftensmad Kl. 8-9. I Seng Kl. 10(-11).

Formiddagen tilbragtes i Have og Mark (der kjørtes Møg). Jorderne nærmest Gaarden, især mod Øst, ere sandede, da det er en stor Gruus- og Sandbakke, Mergelgrave haves flere Steder og benyttes. Sæden stod forresten godt. Efter Middagen (Geder, Spegeflæsk og Tykmælk) og Kaffen gik vi to ned igjennem Ellet (en med Ellekratt stærkt bevoxet Mose), hvor vi fandt nogle Planter, over Marken til Sandsteensbruddet N. for Hundsemyre. Sandstenen ligger her i Brudstykker forresten i sit oprindelige Leie, enkelte Jernlag sees (afsatte af Vand) imellem den. Derfra gik vi ned over Lyngkullen, der er aldeles dækket med Flyvesand.

Paa et Strøg var der gravet store Huller ned til et af Plantedele (Tang) sortfarvet, tykt Leerlag, disse Gjennemsnit gave et tydelig Billede af Tilstanden før Sandstenen blev til Steen, idet Sandet, der var fuldkommen lagdeelt, tillige var afdeelt i lignende farvede horizontale Lag som Sandstenen paa foregaaende Sted. Imellem Sandlag fandt vi forkullede Plantedele, medens Rester af Planterødder (Star og lignende Plantedele) gik op igjennem Sandet. Dannelsen var tydelig skeet ved Sandets Flyven ind imellem Sandplanterne, der stadig vilde være de øverste. Sandet strækker sig heelt ud i Havet saa langt Øiet kan række.

Vi begyndte herfra at gaae ned mod Snogebæk, men opgav det igjen og vandrede ad Nexø til. Veien dertil er alt andet end interessant, Landet paa begge Sider er nøgent, bevoxet med yderst sparsomt, daarligt Græs og Lyng.

Nexø, som vi endelig naaede giør strax et meget daarligt Indtryk. Brolægningen er yderst slet, Husene foran straatækte og daarlige, høiere oppe bleve de dog bedre, teglhængte, men næsten alle Bindingsværkshuse paa 1 Etage. Havnen, der er meget lille, var blevet udtømt, og man arbeidede paa at fordybe den. Bunden dannes aldeeles af Sandsteen. Her laae en Brig paa Stabelen for første Gang, saa længe Nexø har existeret, tidligere er der kun blevet bygget enkelte Jagter og Slupper. Ved Havnen laae der kun nogle Baade. Igjennem Nexø naaede vi op til Steenbruddet, hvor der brydes Sandsteen. Man seer denne tydelig afdeelt i horizontale Lag af forskjellig Mægtighed, og disse igjen afdeelte ved meer eller mindre vertikale Revner næsten usynlige eller temlig tydelige, især hvor Vandet er trængt ned og har afsat Jern. Ved Overfladen er Stenen spaltet i en Masse Brudstykker, hvortil vistnok Frosten har bidraget meget, de øvrige Revner hidrører vistnok fra Afkjølingen efter Steendannelsen, der er skeet ved en Varme, hvorved Sandkornene ere sammensintrede, et Bindingsmiddel er vanskeligt at opdage her, Stenen udmærker sig for det meste ved en rødlig Farve.

Midt i Gruben staaer en Sandsteens Klippe, der er bleven tilbage, paa Grund af, at den er haardere end den øvrige Sandsteen, og derfor for vanskelig at behandle, denne aftegnede vi. Vandet, der strømmer

til Gruben udpompes ved en Vindmølle. Omkring Gruben ligger der en uhyre Masse Steen, der ere udhuggede fra Tid til anden, lige siden Bruddet aabnedes. Deres Antal er 18000. Nu skal Steenbruddet sælges, og en stor Deel af Stenen, ved Auction. Søgningen er ikke stor, dog indløbe endnu af og til Bestillinger, at det er en kongelig Entreprise er vistnok en stor Hindring for dets raskere Drivt.

Vi klavrede opad den nordlige Side af Bruddet og gik hen til Inspektør Wiegmann. Han blev meget glad over at see os, der vare Polytecknikere ligesom han (Mekanicker samtidig med Holten), da han sjelden eller aldrig kan faae en polytecknisk Passiar. Efter at have drukket Thee med ham og hans Kone, gik han hen med os til Kobberkiislaget, vi fandt Gangen, men det var desværre bleven for mørkt til, at vi rigtig kunde undersøge det. Tæt Nord for Steenbruddet begynder nemlig Graniten og i denne tæt ved Grændsen er Gangen, der er ca. 3-4 Alen bred. Saavidt jeg kunde see bestaaer den yderst af en blaa Flusspath, derpaa kommer en smal Stribe af Kobberkiis og derpaa et grønligt Mineral, der skal være ligesom en Art Skum opstaaet ved den stærke Rivning under Gangens Dannelse. Ved Lavvande skal man kunne forfølge Gangen ud i Stranden.

Herfra gik vi tilbage til Wiegmanns og tilbragte Resten af Aftenen, til Kl. 10½ meget behageligt. Da vi gik hjem var Maanen staaet op og speilede sig herligt i Stranden, nogle tynde Skyer fordunklede den dog noget. Det var en herlig Aften.

Søndag den 13de tilbragte vi paa Kannikegaard. Til Frokost kom Proprietair Herman Jespersen til Krusegaard i Besøg og imellem Frokost og Middag Dr. Heiberg fra Svanike med Apotheker Wichmanns Kone fra Nexø, og Jomfru Trane, Lærerinde hos Præsten Meyn i Boelsker. Før deres Ankomst Spil og Sang af Damerne. Om Eftermiddagen fik vi fat i Ringspillet, og jeg spillede med Frøken Cathinga Jespersen og Maria Rømer samt Magnus J., og vi morede os fortræffeligt. Om Aftenen fulgte vi unge Jomfru Trane hjem til Boelsker, det var en deilig Tour, Veiret fortræffeligt ligesom den øvrige Deel af Dagen.

Mandag den 14de. Herligt Veir den hele Dag. Mellem Thee og Frokost toge vi fire fat paa Ringspillet og spillede en Tid lang under megen Griin og Transpiration. Vort Andragende om at drikke Kaffe i Haven blev afslaaet til Sorg, Præsten Meyn fra Boelsker, en meget vakker, munter og ligefrem Mand, var ankommen og blev der nogle Timer. Efter Bordet, hvor der vankede Jordbær med Fløde, til hvis Plukning vi to havde været med om Formiddagen, blev der besluttet en Spadseretour til Helvedsbakkerne. Kl. 4 drog følgende Selskab afsted, nemlig: Frøken Jespersen og Rømer, Jomfru Struch, Petrea J., Magnus og jeg. Vi gik over Langedeby til Tornegaard for at se Eieren, Bidstrups Have. Haven er meget smuk, rigt forsynet med fremmede Planter, og dog er Bidstrup kun en simpel Bonde. Han kjender meget godt saavel de latinske som de danske Navne paa Planterne og synes meget vel bevandret i Havevidenskaben.

Efter at have dvælet her i en ikke kort Tid, droge vi videre nordpaa op til Helvedsbakkerne. Vi kom her først til en lang Dal (N.S.) med Træer paa begge Sider og Eng i Bunden, derfra stiger man i Veiret opad en smuk, grøn, træbevoxet Skraaning indtil vi naaede den øverste Deel, der er aldeles nøgen blaalig Granit, hvorfra der er ganske smuk Udsigt. Derfra gik vi ned til en Dal ved Klintegaardene, hvor vi efter megen Frem- og Tilbagesøgen efter en gunstig Plads endelig leirede os i det Grønne for at fore lidt. Magnus og jeg bleve sendte til nærmeste Gaard for at hente Vand. Herinde havde nogle sjællandske Underofficerer leiret sig ved Brændeviinsflasken og begyndte strax paa at snakke med os om den smukke Natur paa Bornholm, som de vare meget begeistrede over. Vi erholdt endelig en Leerskaal med Vand og droge afsted, men i Gaarden mødte Maria Rømer os, hun vilde hente et Fad Tykmælk. Jeg gik da alene med Skaalen ned til de Andre, medens hun og M. gik paa Tog efter Tykmælk. Da jeg kom ned til Leiringen, var Dugen udbredt og derpaa en Deel Mad. Vi laae længe og saae paa Maden og ventede paa dem med Tykmælken, indtil de efter lang Tids Tøven endelig kom med Fad og 6 Sølvskeer, som de havde faaet i Nabogaarden. Under umaadelig Griin havde vi endelig efter 1 Times Maaltid faaet tilfredsstillet vor Hunger og Tørst og vandrede derpaa videre efter at

vedkommende Fade og Skeer vare afleverede. Vi passered Aaen og adskillige Steengjærder, som vi nedreve et eller andet Sted og igjen opbyggede. Toget gik nu over nøgne Strækninger kun bevoxede med kort, daarlig Lyng og andre Hedeurter, til Grydedalen, der er aldeles kjedelformet med flere Søer i Bunden, derfra til Rokkestenen, der ikke kan rokke.

Derfra gik vi efter nogen Tøven videre mod Vest over den ene Dal efter den anden. Graniten kommer overalt frem og ved flere Dale danner den aldeles lodrette, dog ikke ret høie Sider. Navnlig maa mærkes en Dal, Dybedal, der er meget smuk, ved sine bratte Vægge, hvor ud af Bregner og vilde Roser voxe frem. Vi leirede os en Tid paa den vestlige Side og nøde en Dessert af Figener og Mandler. Vi gik nu noget mere sydlig over Maidal (bred, men ikke interessant), og en Mængde smaa Dale og en Høislette til den sydligste Deel af Dyndedal, hen til Ølaaen. Her skulde vi have noget at drikke. Mudret Vand, lidt Ribsviin tilbage, Flasken tømmes og skylles. Forsøg paa at opløse Sukker i Vand ved Hjelp av Marias Parasolstang. Megen Moerskab. Vi passerede Ølaaen og drog ned ad Døvredal, som somme ikke vilde anerkjende, da den ikke syntes meget forskjellig fra de foregaaende. Temlig bred og dyb, med bratte Sider paa flere Steder. Mørket faldt stærkt paa. Vi forlode den derfor og holdt Sydost over efter Bodilsker. Vi gik igjennem en Gaard, vistnok Lille Hallegaard, over nogle Marker paa Lykke og Fromme uden Vei og Sti til vi endelig naaede en Vei, der var den rette henover Floigjerds Eng. Nu gik det rask fremad forbi Bodilsker. Foran gik Jomfru Struch, Frøken Jespersen, Petrea og jeg, bagefter Maria Rømer og Magnus, det var en meget behagelig, morsom Spadseretour. Jeg fik en rigtig rar Passiar med Frøken Jespersen om Reiser, Litteratur o.s.v., hun har været i Sverrig opad Canalen til Troldhætten. Da vi kom hjem vare alle gaaede til Hvile; i Spisestuen stod en behagelig Opdækning, en kold Theemaskine, men varm Theepotte. Efter nogen Hvile og Tøven toge vi fat paa Varerne og blev senere siddende ved Bordet en Tid lang under meget gemytlig Passiar. Imidlertid havde det begyndt at regne og vedblev hele Natten. Kl. 12 begav Selskabet sig til Ro.

Tirsdag den 15de. Sildig op som sædvanlig ɔ: 8-8¼. Mellem Thee og Frokost snakkede og tegnede jeg i Dagligstuen. Efter Frokost gik M. og jeg med Kammerraaden til Nexø til Byfogdens. Vi bleve strax attraperede i Porten og førte ind i Haven til Havestuen, hvor Byfogdens Fader, Provst Smith til [Stege],[1] der er i Besøg her, opholdt sig. Byfogden bragte Cigarer (ikke med Tillæg »fine«) og Rødviin (ikke Portviin) vi sad og snakkede og besaae den lille Have. Derpaa toge vi Afsked uden at have faaet Frøken Smith at see, der skal være kjøn. Fruen var syg. Vi gik tilbage over Exercerpladsen, hvor Nexø Milice exercerede. Et Batteri paa 8 Kanoner og Fodfolk indøvedes. Her traf vi Captain Koefoed ved Artilleriet fra Rønne. Vi kom hjem Kl. 1¾ istedet for 1½, og gik strax til Middagsbordet, der vankede Lammesteg med liflige Scorzonerrødder og Budding.

Efter Bordet tilbød Kammerraaden en Vogn til en Tour, og vi kjørte afsted Kl. 4, Kammerraaden de 2 Frøkener, Jomfru Struch, M. og jeg til Billegrav. Paa Udveien kjørte vi om ad Krusegaard, Juelsgaarde til Borregaard, hvor vi lod Vognen blive holdende. Vi gik derpaa over Ølaaen ad en smal Bjelke til Bro opad Rispebjerg, der langs Siden mod Aaen er bevoxet med Krat og Skov, en smuk Vei. Ovenpaa er et Borgsted, Volden er tydelig tilbage, ikke en Steen. Derpaa gik vi ned til Aaen. Paa Markerne der kommer Allunskiferen tydelig frem, men er forvittret paa Overfladen til smaae Tavler. Vi gik over Aaen, hvor vi drak Ribsviin og Vand, til Allunskiferbruddet. Allunskiferen brydes og bruges til at brænde Jernsteen (fra Lilleaa) med, idet de dynges sammen. En rygende Bunke laae der, paa hvis Top saaes sublimeret Svovl. Før Brændingen er Skiferen sort, efter den, er den aldeles rød. Skiferen bruges ellers ikke. Vi gik nu langs Aaen, hvis Bund dannes af Cementstenen (Leerskiferen), der ogsaa brydes her. Den er meget rig paa Svovlkiis, der ligger adspredt og i formelig tynde Lag. Derfra gik vi op til Møllen. Her brændes Cementstenen nu i egne Ovne ved Kul, tidligere skete det ved Allunskifer i Dynger, men det duede ikke. Cementen males af 2 Stene paa Kant, der drives omkring paa Underliggeren af en Vindmølle. Den malede Cement jages ud til Siden igjennem en Aabning og 2 Jernbøiler fra Centrum driver den

[1] U. A.

bestandig ind under Stenene. Den kastes ind i en Tragt, hvorfra den drysser ned ved dennes Rystning, idet den er forsynet med et lille Tandhjul, der tjener til at røre Cementen op, der ligger paa Underliggeren, idet det triller rundt. Cementen bestaaer af Cementsteen, Jernsteen og Vitriol.

Efterat have beseet Møllen gik vi tilbage til Borregaard, steeg paa Vognen og kjørte over Rispebjerg, Paulsker og hjem, hvor vi ankom Kl. 8¼. Efter Aftensbordet grebe vi Ringene og spillede Ring udenfor Porten under megen Gemytlighed til Kl. blev 10¼ og de 2 Ringe

af 3 havde skjult sig i det Grønne. Aftenen var saa ganske mageløs, hvorfor vi ikke vilde gaae i Seng, men tilbragte en Tid med Spadseren i Haven i den stille, maaneklare Aften, der var mageløs henrivende.

Onsdag den 16de. Vi bleve vækkede om Morgenen Kl. 8 ved det Budskab, at Onkel Herman var her og vilde have os alle hen til sig den hele Dag. Forhindringer mødtes baade hos Damerne og mig, da jeg skulde skrive og de stryge og skrive.

Jeg satte mig ned og skrev et Brev til Peter, og derpaa gik M., jeg og Onkelen til Krusegaard. Vi spiste her Frokost, som vi dog nær vare gaaede Glip af, og gik derpaa ud at besee Haven, der er meget stor, men for Størstedelen aldeles nyanlagt. Paa et Sted i den gamle Have er der en stor Dam med Kaninø. Da vi kom ind igjen, satte jeg mig til at skrive til Fader, imedens M. og Onkelen gik ud i Marken. Jeg blev færdig kort før Kannikegaards Damernes Ankomst (Frøken Jespersen, Rømer, Struch) og Middagsbordet (Karuser og Jordbær). Efter Kaffen kom Jomfru Trane og Hansen fra Boelsker, hvorpaa man steeg til Vogns (2 Vogne) og kjørte over Boelsker, Nexø til Aarsdal, der ligger meget kjønt. Veien langs Stranden er over al Beskrivelse slet, næsten halsbrækkende. Fra Aarsdal dreiede vi indad over Bækkegaard, hvor vi gjorde lidt Holdt og drak Kirsebærviin og kjørte derpaa over Rabekkegaard og Tornegaard, en meget smuk Vei med Skov og smuk Udsigt til Stranden, over Bodilsker til Krusegaard.

Theedrikken med gentil Aftensmad, derpaa Ringspil i det deilige stille Veir; Enhver skulde staae, hvor Ringen faldt, til uendelig Moerskab. Om Aftenen gik vi hjem over Bodilsker, en yderst behagelig Tour, ved Bodilsker mødte vi Selskabet fra Kannikegaard.

Torsdag den 17de: Vi sov til Kl. 8. Theen kom over til os. Regnveir i Morgenstunden. Efter Frokost skrev jeg i Dagbog indtil Middag. Efter Kaffe drev M. og jeg omkring i Haven, gjorde Attentat paa at lave Broen i Stand og ordnede Mineralier. Kl. 6 kom Krusegaards hertil, hvorpaa Onkel Herman, M., Georg og jeg kjørte til Balke for at bade. Vi kjørte et Stykke ud med Vognen, og sprang derpaa ud. Bunden er en

mageløs Sandbund, men Vandet vedbliver at gaae til Beltestedet umaadelig langt ud. Herman og M. kom snart op, da Vandet var dem for koldt, jeg blev noget længere i det, da jeg fandt det fortræffeligt. Hjemkjørselen var temlig kjølig og jeg begyndte den med kolde Fødder og 10 døde Fingre. Først efter Omløben i Haven herhjemme blev jeg optøet. En Snaps Cognac til Aftensmaden hjalp fortræffelig. (Til Middag havde vi faaet Brødsuppe, Sild og Melon). Efter Thee spillede vi Ring et stort Selskab, indtil Selskabet fra Krusegaard kjørte bort. Derefter gik de to Frøkener, M. og jeg om og spadsere i Haven og havde det yderst rart, vi dvælede længe paa Selskabsbænken og rendte derpaa omkring efter hverandre i de krogede Gange til Klokken blev 11, og den blodrøde Maane viste sig i den østlige Horizont. Da vi kom, havde alle forføiet sig til Sengs.

Fredag den 18de. Idag kom vi tidlig op Kl. 6½. Efter Theen sade vi med Piben i Munden og passiarede om vor Tour omkring Øen, som skal gaa for sig i Morgen. Derefter drev vi om med Frøkenerne i Haven, plukkede Blomster o.s.v. indtil Kl. 9. Derefter skrev jeg i Dagbogen en ½ Time til Frokost. Præsten Meyn var kommen og under Frokosten kom hans Kone med Fru Hansen og hendes Mand, der har været fra Forstanden og nylig kommen herover til Præstens. Efter Kaffe passiarede vi en Deel med Meyn og Kammerraaden i dennes Værelse, og fulgte dem derpaa paa Veien tilligemed det øvrige Selskab herpaa Gaarden. Derefter sidder jeg inden Middag og skriver disse Linier og har saaledes fuldendt min Dagbog indtil denne Stund Kl. 12,5′. Kannikegaard Meridian.

Splitsgaard d. . . .

Efter Middag og Kaffe skulde vi To med Fru Gether og Frøkenerne til Nexø, i Forveien gik vi To ud til Ruinerne ved Kannikegaard ɔ: 2 kredsformige Ophøininger, derved bleve vi forsinkede, saa at Damerne vare paa Veien, inden vi bleve omklædte, og vi naaede dem først paa den anden Side af Møllen ved Balkeveien. Da vi kom til Nexø, gik M. ind til Smeden, jeg fulgte Damerne videre til de gik hos Joh.

Sonnes, ikke som jeg troede til Wichmanns, da jeg kom ud af Byen, ventede jeg der paa M. i 3 Quarteer, da han saa ikke kom, og jeg frøs i Blæsten, gik jeg op til Wiegmanns. M. ikke kommen, men saaes underveis fra Nexø, han havde ventet ½ Time paa Damerne og mig hos Wichmanns, Damerne kom, jeg ikke, altsaa Misforstaaelse det Hele. Efter at have drukket Kaffe og tændt Piberne, gik vi to med Wiegmann til Kobberkiisgangen. Vi fandt adskillige Stykker Kobberkiis og Blyglands, men det bedste Blyglands fandt jeg paa Wiegmanns Steengjærde, da vi kom tilbage. Det havde begyndt at regne, medens vi vare ved Gangen og vedblev hele Aftenen og Natten.

Allinge den 21de Aften.

Efter hos Wiegmanns at have nydt Jordbær med Fløde gik vi til Wichmanns, hvor vi traf Damerne og drak Thee og spiste Aften, og havde det meget behageligt, til Vognen kom og hentede oss. Hjemkjørselen var i øsende Regn, hvorimod Frakker og Kapper beskyttede os.

Løverdag den 19de. I Morgenstund Tilberedelse til Fodtour. Frokost. Afsked Kl. 10,10″. Min Stok, der var bleven paa Borregaard, erstattedes ved en Ellestav. Herligt Veir, om Morgenen havde det regnet. Vi gik ad Langedeby Veien til Nexø til Wiegmanns, og toge Afsked med ham, Madamen invisibel. Derpaa vandrede vi over Aarsdal til Svanike. Aarsdal ligger meget smukt tæt op til en brat Granitvæg, der endog i en Gaard danner den ene Længe, hvilket tager sig meget smukt ud, da den der er bevoxet med Ask og Blomster. I Svanike var Consul Hansen med Familie borte. Jomfruen gav os Kaffe med Brød til (istedet for Middagsmad). Efterat have beseet den ikke lille Havn, der er dannet i Granitklippen og Skovene og Grønsteensgangene paa Skjærene, der vise sig meget smukt, hentede vi vort Tøj hos Hansens, kjøbte for 12 Skilling Hvedebrød hos Bageren og gik derpaa nordpaa. Ved Vaseaa gik vi op ad Skrænterne, der ere bevoxede med Krat og Træer, og efterat have nydt vort Hvedebrød, fik vi os en Pibe, Luur og Snak. Derfra til Listad, hvor vi rodede en lang Tid paa Skjærene. Vi fandt en

umaadelig (45 Skridt) bred Grønsteensgang, med enkelte Granitøer, der igjen udsendte lodret paa sig mindre Gange, den store Gangs Retning var den samme som Dalene ved hele Kysten.

Lydersløv.

Fra Listad gik vi hen langs Kysten, der er opfyldt med fremragende Klippeblokke og Skjær til Bølshavn, her har Landet høinet sig til en med Græs, Tjørn, og Urter bevoxet Skrænt, hvor ovenpaa vi gik og sad noget for at reparere min Taske, hvoraf Baandet var sprunget af. Fiskerleiet ligger nedenfor.

Før vi kom dertil, havde vi beseet i Forbigaaende »Hellig Qvinde«, der er en Kreds af temlig store Steen, dernæst havde vi ved Gyldensaa søgt efter...[1]

Fra Bølshavn Skrænt gik vi igjen ned til vi naaede Ypnasted, her begynder Kysten igjen at hæve sig, men med en af Klippeblokke knudret Overflade, bevoxet med Tjørn, Roser, Caprifolier, Hyld o.s.v., hvilket tager sig prægtigt ud. De idelige Aaløb, man passerer, ere alle bevoxet med Krat og Skov og skjærer sig meget dybt ned. Kysten hæver sig stadig indtil Randkløven, men nedenfor Klipperne ligger der dog stadig en flad Kyst med Skjær. Randkløven er en dyb Kløft, opfyldt med store vildt henkastede Steenblokke, der fra Havet strækker sig ind i Klippen i Aaløbsretning, men tæt ved Havet udgaaer fra denne ≠ med Kysten mod NV. en anden Kløft med lodrette Vægge, der af en fra NV. kommende Kam er deelt i 2 smalle (ca. 2 Alen) begge med aldeles lodrette Vægge lige til Bunden.

Vi gik ned fra Kammen ad den ene Kløft ind i den store og der opad Steenblokkene et Stykke, til vi kom til en uhyre Blok, der paa den ene Side er overskygget av Hyld, en rig Busk- og Urte- (Brombær især) Vegetation findes her, ja selv enkelte Træer som Ask. I den store Blok indhuggede jeg et *H* med Hammeren, men neppe var jeg færdig, før Hammerhovedet fløi fra Skaftet ned ad Stenen bag Hylden og raslede mellem Stenene. Skaftet sendte vi da samme Vei. Pludselig fik jeg den

[1] Forfatteren har ladet Plads staa aaben.

Idee, at søge at hente begge Dele, og endelig lykkedes det os efterat have afbrukket Grene af Hylden og kravlet frem at opdage begge Dele. Vi krøb da videre frem under Hylden opover og nedad Stene, for at forsøge at komme op af Kløften den Vei. Snart var ingen Tilbagegang mulig, og vi maatte derfor frem uagtet alle Besværligheder, og revne af Brombær og Tjørn naaede vi omsider op. Klokken var derover bleven mange, men vi troede det dog bedre at gaae videre frem og søge at naae en Gaard, end at gaae tilbage til Kofoedegaard, som den første Bestemmelse var. Veien gaaer nu nedad ud til Saltuna, hvor Klippeskrænterne ophøre. Da Kl. var bleven over 9 maatte vi søge Quarteer, for ikke at blive huusvilde. Vi gik ind i et Huus i Saltuna og søgte Underretning, traf en Mand i bar Skjorte og fik efter meget Vrøvl den Beskeed, at en Leutenant Sonne eiede een af Randkløvegaardene. Vi gik da tilbage opad i Landet og naaede omsider en Gaard. Smuk Gaard, vi bleve ængstelige, Stuedøren lukket, Bryggerstuedøren aaben, Snakken i Borgerstuen hørtes. Vi bleve raadvilde, endelig tog M. J. Mod til sig og spurgte: »Er Leutenant Sonne hjemme«? heldigvis var det ikke alene ham, der eiede Gaarden, men han var ogsaa hjemme. Venlig tog han imod os og vi sad og snakkede med ham, til vi gik i Seng, men fik ingen Aftensmad. Gjesteværelset var smukt – med Døren aaben indtil en meget stor Sal. M. J. klavrer ud af Vinduet af en vis Aarsags Skyld, da han ikke kunde finde Vei til Stuedøren (ud til Gaarden). Han kunde have sparet sig Uleiligheden, da Potte forefandtes.

Søndag den 20de. Om Morgenen fik vi hver en Pibe af Sonne, snakkede med ham, drak Kaffe, bestemte Planter og pressede dem, og gik derpaa efter at have spiist Smørrebrød, og faaet en Snaps Kl. 9,10′ ned til Saltuna. Ved Kjelseaaen rodede vi efter Mineralier og gik derpaa over en bar, sandig, flad Strækning til Kobbeaa. Opad denne, en herlig Tour, umaadelig rig Skovvegetation i Engene og opad de høie Dalskrænter; flere Steder kom Granit frem. Ved Staushøl er der en brat Skrænt, hvorved der om Foraaret er et rigtig Vandfald, nu intet Vand. Lidt længere fremme gik vi op ad den sydlige Skrænt og lagde os i det bløde Mos og fik en Pibe. Derfra gik vi ovenfor paa Skrænten et Stykke tilbage og

derpaa ned (næsten halsbrækkende) til Aaen, over denne, over til Kirseløkkegaard, der er temlig faldefærdig. Vi fik et Fad ikke lys Tykmælk med daarligt Brød og Smør til, saa at denne Middagsmad ikke var den bedste. Derpaa gik vi saa 12 3/4 ad en ganske kjøn Vei forbi Kobbegaard o.s.v. til Meelsted. Hele Strækningen fra Kobbeaaen til Meelsted er dybt, løst Sand, det var derfor et besværligt Arbeide at vade igjennem Byen. Fra Meelsted hæver Landet sig igjen. Klippen kommer frem, men ingen frodig Vegetation her. Endelig naaede vi Gudhjem, hvor vi saae de forskjellige Klipper, der gik lodret ned i Havet. Kirken og et Par Gaarde ligger oppe paa Høiden, men hele Byen ellers dybt nede i Dalen, der strækker sig fra Kysten op i Landet. Vi dvælede lidt udenfor et Huus i Gudhjem og gik derpaa over Skrænterne til Bobbeaa. Først kommer man over et Stykke med vild Klippenatur uden at see Søen, derpaa kommer man ud paa de meget høie med lavt Græs bevoxede Skrænter uden Klippenatur, indtil man naaer Bobbeaaen. Efterat nogen Tid var medgaaet med at lede efter Jaspis og Lignende her gik vi op ad Aaen, der styrter sig ned ad en Række af Fald ligesom Terrasser over store og smaa Klippeblokke, det Hele er meget vildt, liden eller ingen Vegetation, atter Vandmangel. Vi forlod Faldet og gik op til Veien til Lehns Klint, der er en stor Klippehøide, nogen Flade ovenpaa omgives af Skov lige ned til Foden, hvor den støder til en stor, vidt udstrakt Eng. Fra Toppen smuk og vid Udsigt mod Øst. Paa Engen laae vi og fik os en Luur, besteeg derpaa Klinten og gik derpaa ad Splitsgaard til. Vi kom over Heden med de utallige Veispor feil af Veien og ned tæt ved Kjøllergaarden (Kl. 7) idet Landeveien før Rø ikke er en ordentlig do., men kun et Spor i Lyngen, hvilket vi ikke vidste. Heden er aldeles nøgen kun med kort Lyng og stærkt gjennemskaaret af Bakkestrøg. Regnpibere fløi fløitende omkring, hvilket forhøiede det Eensomme og Triste. Kort før Kjøllergaarden har man naaet den høieste Kam af Høilyngen og dermed stopper den, frodige Marker og Gaarde sees paa den anden Side. Vi orienterede os og fandt Splits Mølle i det fjerne. En Bonde med Vogn, der skulde hente Tørv kjørte os paa Vei over Bakker og Dale uden Vei og Sti, en voldsom Kjørsel. Vi forlod ham snart og følgende nogenlunde Gjærdet for Skovplantningen (ikke paabegyndt) ankom vi endelig Kl. 8 1/2 til Splitsgaard.

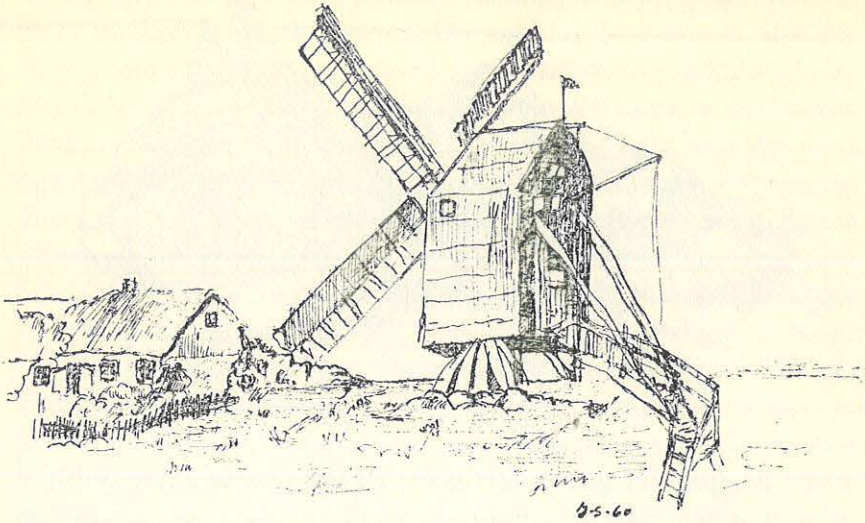

Paa Splitsgaard var ingen hjemme, de vare paa Vestergaard, Jomfruen sørgede godt for os med Mad og Drikke, da vi vare umaadelig hungrige. Det var en meget kold Aften her, hvorfor vi ikke dvælede længe i det Frie, men holdt os inde. Kl. 10 kom Splitsgaards hjem. Familien bestaaer af Mand og Kone, 2 Sønner og en lille Datter (½ Aar) meget jevne, gjestfrie og venlige Folk. Vi gik snart i Seng.

Mandag den 21de. Regnveir i Morgenstunden. Op Kl. 7½ (8½ Splitsg.). Da det havde ophørt at regne, gik vi efter Frokost til Kleven, en smuk temlig dyb og lang Dal i Nærheden, med bratte Klippevægge og yppig Vegetation. Da vi kom hjem besaae vi Staldene (med underlig Indretning for at binde Kjøerne, der her, ligesom paa Kannikegaard kommer hjem til Middag et Par Timer og om Natten), Tærskemaskine, &c. Derefter bestemte vi Planter, spiste til Middag, pakkede og ordnede de samlede Mineralier, som forbleve paa Gaarden, og kjørte derpaa med J. Jespersen til Helligdommen. Vi gik derfra ned og besaae de herlige Klippepartier ved Stranden med høie, bratte, stærkt kløftede og

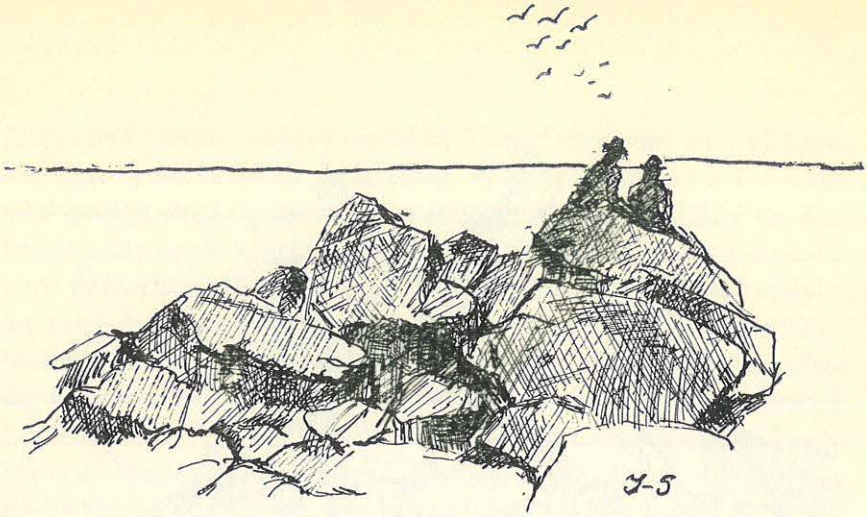

spidse Klipper, der gaae lodret ned i Havet, enkelte Skjær nedenfor. Alm. gaae Kløfterne som Fald fra Land ned til Havet, saa at man kan klavre op og ned ad græs- og kratbevoxede Skraaninger. Den sorte Ovn 40′ dyb indad ≠ med Kysten er mærkelig, Drypsteen i smaa Draaber og Takker findes her. En Baad til at seile nedenunder Klipperne i fandtes ikke. Vi gik derpaa tilbage til Helligdommen, tømte en Madkurv i det Grønne og vandrede derpaa igjennem rige, smukke Skovpartier langs Kysten og op i Landet til Dyndedal, hvor J. Jespersen viste os ud paa en stor Steen, hvorfra man har en vid Udsigt over den med uhyre Skov bevoxede, brede og meget dybe Dal, der især skal være smuk nedenunder fra, hvilket vi ikke havde Tid til. Her skiltes vi fra Jespersen og gik over Dyndalegaard ad Landeveien, der ved Skovpartier og frodige Marker og Udsigt til Teign Fiskerleie gaae meget smukt over Olesker til Allinge. Kl. 7 3/4. Vi gik strax hen til Madam Kurts (ɔ: Kjøbmand Kurts) som ved at høre Navnet Jespersen, strax havde Plads uagtet foregaaende Vrøvl. Er fortræffelig, sørgede ypperligt og billigt for os. Efter et rigt Aftensmaaltid gik vi ud paa Skjærene og sad her i den stille Aften, medens Dønningerne brusede mod Skjærene, og nød vor Aftenpibe. Fødderne forfriskedes i det kjølige Vand. Om Natten sov vi meget godt i deres eget Sovekammer, som var ryddet ud til os, inden vi gik i Seng skrev jeg lidt i Dagbog o.s.v.

Tirsdag den 22de. Op Kl. 6. Kaffe. Vandring over Sandviig. Nord for Byen strækker sig en sandopfyldt Dal ind i Landet tversover til Scene Bugt, i denne er det at Hammersø ligger, en Leerbanke adskiller den fra Havet. Vi steeg nu til Veirs og vandrede forbi Baunen til det yderste Punkt af Hammeren vi kunde komme til, og gik derfra langs den nordlige Kyst til Salomons Capel. Man seer tydelig Porten og Bygningens Form, den har ikke været stor og er opført af Granit. Vi besteeg derpaa Ørnebjerg, der er et umaadelig besværligt Arbeide, da man maa vade i Sand (med Græs) til en meget betydelig Høide og det steilt op. I Dalen mellem Ørnebjerg og Steilebjerg ligge Fyrmændenes Boliger ret smukt. Vi besteeg derpaa Steilebjerg, der er en aldeles nøgen Klippe, 272′ høi, Fyret ligger paa den øverste Spids og er meget kjønt, vi vare inde i det. Derfra gik vi ned til Hammershuus. Først indtoge vi en tarvelig Frokost for Penge i det nærliggende Huus, hvorfra vi aftegnede Ruinerne. Derefter gik vi over Broen, der er temlig faldefærdig, men opmuret, op til Ruinen. Denne er meget vidtløftig og ligger paa Spidsen af en Klippe og har været omgivet af en Ringmuur, der har gaaet langs de bratte Affald af Klippen.

Vi opholdt os temlig længe paa Ruinen, da jeg tog en Croquis deraf og vi besaae den i alle Ledder og Kanter. Fra Ruinen gik vi over Slotslyngen til Tommasegaard og derfra paa Maa og Faa over Hede til Veien, der gaae N. for Teglværket og derpaa til Allinge, hvor vi ankom ca. Kl. 1 ½. Vi fik en fortræffelig Middagsmad og temlig hurtigt uagtet Madamens Snak, da Professor Bjerring, der opholdt sig her nogle Dage, just havde spiist til Middag. Senere fik vi Kaffe og forlod derpaa Allinge Kl. 4. Da vi gjerne vilde naae Vestergaard over Hasle inden Aften, gik vi ind tæt ved Allinge paa en Gaard og bad om en Vogn, men den fattige Bonde havde kun 1 Par, som han var paa Veiarbeide med. Vi gik derpaa til Bredselsgaard, der er en smuk Gaard. Vor Ængstelighed overvandtes og frække bad vi om Vogn. Manden, Hans Clausen, krympede sig derved, bød os Pibe og efter en langvarig Sludder om Vogn, Kjøbenhavn, &c., kom han frem med Vognen. Vi fik Smørrebrød og Snaps af Mutter inden Afskeden og kjørte derpaa afsted. Hasle naaede vi ca. Kl. 8 uden videre Begivenheder. Hasle er temlig uanseelig, dog flere nette Huse.

Kirken er lille med et Spiir, uden Taarn. Altertavlen, som vi saae udefra, er stærkt udskaaret i Træ og forgyldt, med 2 Fløie. Vi gik derpaa over sandede Strækninger forbi det nedlagte Glasværk, der igjen skal optages til Kulgruberne. En Dampmaskine og mange Vindmøller til at pompe Vand og hidse Kul &c. op med findes spredte over en temlig Udstrækning, der er undermineret af Kulgange. Vi bleve ved Haandkraft hidset ned i en Grube med et Toug fæstet om det ene Laar. Man var nylig paabegyndt at grave Gange her i et Leerlag af temlig Mægtighed (da man vilde bruge Leer til Steen), i Leret findes en Mængde Trækul spredte, under det laae et regelmæssigt 1 Quarteer mægtigt Kullag, der heldede mod S. Dybt under os er der gravet store Gange til alle Kanter, saa at man kan gaae rundt omkring i Værket, men derned kom vi ikke. Arbeiderne paa Kulgangene vare gaaede hjem allerede Kl. 6. Møllerne drive Vinderne ved Frictionshjul for at man ved Hjelp af en Snor let og hurtigt kan bringe dem ud af og i Forbindelse med hverandre uden at de lide derved. Da vi kom fra Gruben var Klokken blevet ca. 9, og da der ikke var Tid til at naae Vestergaard inden Sengetid, gik vi først over Sand og Lyng og derpaa ad Landeveien til Seiersgaard forbi de store Sandflugtsplantninger, der ere gjorte for at dæmpe Flyvesandet, der har ødelagt en Deel Marker ved at flyve ind ad Landet til. Vi gik meget stærkt og naaede endelig Seiersgaard. Her var heller ingen hjemme, de vare hos Svigerforældrene. Vi fik os en Karaffel Vand, og da Familien kom hjem fik vi Thee og Aftensmad. Manden, Hans Jespersen, er en munter, jovial Mand, Konen munter, meget trivelig Kone, af Børn er der 3 Drenge.

Onsdag den 23de. Vi spadserede i Marken, i Lo og Lade og i Haven, der staaer i umiddelbar Forbindelse med en kjøn ung, ikke lille Skov, hvorfor Haven er en Deel forsømt. Om Formiddagen kjørte Jespersen og Kone med os til Vestergaard som hans Broder, Jesper Jespersen eier, det er en yngre Broder, der paafaldende ligner Kammerraaden paa Kannikegaard. Konen er en smuk, meget ungdomlig, yderst venlig og behagelig Dame, af Sønner er der ingen, af Døttre en heel Deel uconfirmerede (idet mindste 6 af alle Aldre) de 2 ældste vare i Rønne til Dands. Vi besaae

Haven, der er stor og ganske kjøn, men meget ung. Efter Middag laae vi paa en af Plainerne i en Høstak, Onkel Hans gjorde bestandig Sjov og bragte alles Lunger til at ryste. Under Kaffen anordnede han sin Broder at befordre os til Almindingen, hvortil var vor oprindelige Plan at tage, men da det var bleven temligt seent dertil, blev det forandret til, at han skulde kjøre os paa Vei til Kannikegaard, og vi toge Afsked og kjørte efter Onkel Hans Ordre til Skovgaard. Herfra, hvor vi afhuggede noget Feldspath, gik vi over Boelsker til Kannikegaard. Veien gik temlig let, Veiret var yderst behagelig. Da vi kom til Kannikegaard Kl. 6½, var Kammerraaden med al Ungdommen og Fru Gether gaaet til Bidstrups Gaard og Slamrebjerg, Fruen var hjemme og en Dame i Besøg. Endelig kom de hjem Kl. 8½, vi vare gaaede dem imøde til Møllebakken. Aftenen hendreves med Snakken om de forløbne Dage og Spadseren i Haven.

Torsdag den 24de. Vi kom ikke afsted med Dagvognen fra Nexø, som den første Bestemmelse var; vi haabede, til én af Vognene, der skulde kjøre Gethers og Tøi til Rønne. Formiddagen hengik med at jeg pakkede ind, og at vi 2 drev om i Haven ned til Granskoven, som ligger for Enden af Haven og skal udgjøre en Deel af den.

Efter Middag Kl. 12 forlod Gethers og Frøken Rømer Kannikegaard, Fragtvognen skulde gaae næste Dags Morgen. Om Eftermiddagen talede vi en Deel om vor Tour, og endelig fik vi Valget mellem at gaae samme Eftermiddag til Almindingen og overnatte der, eller næste Morgen saa tidlig vi vilde at kjøre med Gethers Tøi til Aakirkeby, det sidste valgtes. Jeg aftegnede Kannikegaard. M. og jeg besluttede at gaae Tour ind i Skovene, men neppe vare vi komne et Stykke derind, førend det begyndte at regne og tordne i det Fjerne. Vi vendte tilbage, Regnen blev stærkere, men Tordenen ikke. Efter Aftenbordet var det klart igjen, og vi spadserede om i Haven med de Gamle og Frøkenen. Vi gik tidlig til Sengs.

Fredag den 25de. Op Kl. 5. Regnveir. Vi skulde været afsted Kl. 6, men forsinkedes til henimod 7, da Regnen gik over til Taage. Afsked. Efterhaanden som vi kom frem ad Veien, navnlig fra Skovgaard, lettede

Taagen, om Høiden, vi kom til, havde Indflydelse er uafgjort, dog er det rimeligt. Da Taagen var borte, blev det et deiligt Veir den hele Dag. Ved Aakirkebys Kirke stode vi af og gik ad Veien til Almindingen, snart savnede M. sin Tobakspung, forgjæves Leden. Til Skolemesteren for at faae den oplyst. Han bemægtigede os nogen Tid, stoppede vore Piber og førte os til Kirken. Den ligner en sjællandsk Landsbykirke udvendig, men har dobbelt Taarn og er større. Indvendig er den meget interessant. Skibet er deelt af en Pillerække i 2 Dele, og i den nordligste af dem er der anbragt Pulpitur. Prædikestolen er forsynet med meget smukt udskaarede bibelske Billeder, der have været forgyldte og malede, men Glandsen er gaaet deraf. Oven over Vinduerne og Pillerne i Mellemrækken i begge Skibe er der anbragt Frescomalerier (graa, sorte og lidt gule Farver), der forestiller Billeder af Christi Liv i næsten naturlig Størrelse og ere meget kjønne, under Buerne mellem Pillerne er der anbragt Ornamenter, ligeledes Fresco. Disse sidste have holdt sig bedst, de øvrige ikke saa godt, navnlig ikke dem paa Ydermuren, Fugtighed og Overkalkning have skadet dem. Efter at have beseet Kirken gik vi til Almindingen. Veien dertil er temlig trættende, da Almindingen stadig synes at ligge tæt ved og Veien et langt Stykke gaaer næsten ≠ med den. Indgangen er for Enden af Ecchodalen. Vi dreiede til høire i Almindingen henimod Gamle Borg og lagde os under nogle Træer og nød en Frokost af Smørrebrød og Pandekager. Vi gik derpaa op til Gamle Borg, der er et meget vidtløftigt Voldsted, men aldeles beplantet med Skov, derfra gik vi til »Prinds Christians Støtten«, som er opreist paa Christianshøi i Anledning af Chr. VIII's Nærværelse paa Øen som Kronprinds. I Nærheden af Støtten paa samme aabne Plads, der er aldeles omgiven af Skov, er der bygget en Pavillon (simpelt Huus) for Besøgende i Almindingen. Veien gik herfra over Planteskolen til Skovfogeden. Dette er en snurrig martialsk Buldrebasse, som vi forresten havde megen Moerskab og Underholdning af. Vi forlangte Tykmælk og fik den. Da vi ingen Tobak havde, stoppede vi hos ham, og han befalede os at putte i Lommerne, inden vi gik, da »Hr. Jespersen! Tobakken skal ryges, enten De eller jeg ryger den, det kommer jo ud paa Eet« — »Forstaaer De det«, var hans Mundheld, han reed paa. Han tracterede endvidere

med Kaffe, og vi bleve 2-3 Timer hos ham. Da Jespersen vilde være i Rønne Kl. 6 for at kjøre hjem med Fragtvognen, brød vi endelig op med et Kort i Lommen over de nemmeste Veie og de kjønneste Steder, som Skovfogeden tegnede til os, hvilket var os til megen Nytte. Vi gik ad meget smukke Veie over en Mose til Rokkestenen, der rokkede meget godt, derfra til Lille Borg, hvoraf en Deel Muurværk er tilbage. Det har ikke havt nogen synderlig Udstrækning. Derfra droge vi til »Lysthuset«, en nyopdaget Grotte i Graniten, hvortil var banet Vei i Anledning af Kongens forventede Ankomst. Grotten er aldeles raa og kunde forskjønnes meget ved Hugning. Den bestaaer af en stor uhyre Overligger, der hviler paa skarpkantede Sidestykker, men alt er vistnok fast med Klippen. Fra Taget af Grotten er der en meget smuk Udsigt over Sydlandet. Et Fiirbeen attrapperedes, men fik igjen Lov at løbe. Coursen tog vi nu til Toppen af Rytterknegten. Veien er aldeles jevn umærkeligt stigende til man naaer en Platform af blottet Granit aldeles omgiven af Skov, saa at man aldeles ingen Udsigt har, hvilket er stor Skade. Vi gik derfra ned forbi Gamle Borg til Ecchodalen. Almindingen er meget rig paa Afvexlinger og smukke Partier, idet den er i høi Grad bakket og Graniten mange Steder kommer frem. Skoven er 20-40 Aar gammel, dog findes ogsaa gamle knudrede Ege, der er Uhrindvaanere. Paa et Sted saae vi en mærkelig Sammenvoxning af en Eg og en Ask. Egen omsluttede Asken aldeles paa den halve Deel af Stammen, og Grenene krydsede hverandre. Ecchodalen, som vi derpaa vandrede igjennem, er et yderst interessant og skjønt Partie. Dalen er meget lang og temlig bred, navnlig Syd. Bunden er én med uhyre Græs og en Masse Ellekrat bevoxet Eng, der mod Syd danner næsten en Skov. Den vestre Side af et lodret meget høit Affald af Rytterknægten. Den lodrette Væg udmærker sig ved interessant Afvexling af Farver dannede af den røde Feldspath og de forskjelligt farvede Lichen'er; foroven er den krandset af Skoven, der flere Steder, navnlig mod Syd, hvor Høiden aftager, gaaer ned til Dalen. Mangfoldige Buske og Planter skyde hist og her frem af Klipperevnerne. Den østlige Side er i Begynelsen aldeles flad, men høiner sig stadig mod Syd, hvor Klippen kommer frem, men skjules for Størstedelen for Øiet af Elleskoven, her er der er prægtigt

dobbelt Eccho. Da vi havde forladt Ecchodalen gik vi Nord om Udkjæret til Vestermarie Kirke og der forbi videre til Rønne. Marschen var temlig anstrængende, da den skete uafbrudt, men det hjalp noget, at Landet sænker sig langsomt ned indtil noget før Knuds Kirke, hvor det igjen begynder at hæve sig, idet et Forbjerg af Granit, der dog ikke blive synligt, men mærkes let paa Vognenes Rumlen, strækker sig frem mod Vest. Pludselig har man naaet den yderste Pynt og nu skraaner Landet pludseligt stærkt ned og derpaa langsommere til Kysten. Ved Møllerne skiftede vi Klæder og pyntede os og vandrede derpaa til Fru Jespersen. Vi indtraf her ca. Kl. 7, og traf Fru Jespersen og Rømer og hele Selskabet fra Kannikegaard undtagen Fru Gether, der var til Barselsgilde hos Hoffmanns paa Rabekkegaard. Efter Thee kjørte M. J. strax til Kannikegaard. Ligesom vi vare komne kom H. Jespersen og Kone fra Seiersgaard, han gik ud i Byen og blev borte til Aften, Konen blev tilbage og spadserede med Fru og Frøken Rømer og mig i Haven ud paa Aftenen. Vi modtoges i Rønne med det for Bornholmerne sørgelige Budskab, at Kongen ikke kom om Løverdagen, da han havde forvredet en Fod. Man havde allerede indkjøbt og tillavet en Deel Levnetsmidler, som nu vare billige tilkjøbs samt paabegyndt en Æresport og pyntet Dandsebygningen,[1] gjort Rønnes Gader rene &c.

Jeg gik i Seng Kl. 11 og sov meget godt i Salen paa en Sofa.

Løverdag den 26de. Op Kl. 5. Jeg skulde være ombord Kl. 6. Jeg saae den Morgen kun Fru Jespersen, Jomfru Struch og Maria Rømer, hvilke 2 sidste vare saa gode at følge mig ombord og modtage min sidste Hilsen til Land og Folk. Det var en deilig Morgen, og det vedblev at være godt Veir den hele Dag. Jeg traf ingen Bekjendtere blandt de temlig faae Passagerer. Dagen gik hen med at ligge paa Sofaen og læse og at spise. Kl. ca. 9 naaede vi Ystad, ingen Dampskib fra Stockholm komne. Jeg gik i Land med en Person fra Skovrideren i Almindingen og fulgtes med ham. Paa Torvet traf vi Provst With fra Rønne, Overlærer Lefolii, som vi sluttede os til og fulgte ind med i Kirken. Det er en meget interessant Kirke. Ved Orgelet er der 6 Hvælvinger, der bæres

[1] Teatret. U. A.

af 4 smukke fritstaaende Søiler, de 4 Hvælvinger befinde sig i de 4 spidsgavlede Udbygninger (2 paa hver Side). Der er 3 Skibe forsynede med flere store og smaa Mindetavler og 2 Krusifixer. Orgelets Gelender og Pulpituret i det sydlige Skibs nederste Deel er forsynet med bibelske Malerier. Altertavlen er et Maleri. Prædikestolen et udmærket smukt Arbeide, fiin og let i hele Bygningen og forsynet med prægtige Zirater og Billeder udskaarne i Træ, den smukke Malning er gjort med Graat, Sort og noget Forgyldning. Billederne omkring paa Prædikestolen er næsten hvide (lys graalige), hvilket tager sig herligt ud. Vi slap ikke ud af Ystad Havn før over Kl. 1 og naaede derfor ikke Kjøbenhavns Toldbod før Kl. 11. Det var en herlig Aften som jeg ret nød i min Eensomhed med Pibe Tobak, som Lefolii havde overladt mig, da min Tobak var glemt i Kufferten. Kl. 11 ½ kunde jeg gaae i Land uden Tøi, men blev ombord, hvor jeg sov meget godt den Nat, til jeg blev purret ud Kl. 4 ½. Jeg fik en Drosche og agede hjem til Løngangsstræde, hvor jeg ankom Kl. ca. 5. Folk vare oppe.

Søndag den 27de. Kjøbenhavn. Da jeg kom hjem Kl. 5 vare Folk oppe, jeg fik Kaffe. Da Julekarlen ikke var kjørt, skyndte jeg mig at indpakke min Kuffert og fik den med. Da jeg havde glemt et Brev til Fru Gether i Kufferten ilede jeg til Fredriksberggade, Vognen kjørt. Jeg traf den heldigvis ude ved Jernporten, fik Brevet og gik derpaa ud til Stedet. Haven var i smuk Tilstand.

Paa Tilbageveien besøgte jeg Bødker og kom hjem Kl. 9. Før og efter Frokost ordnede jeg mine hjembragte Planter, sov &c. indtil jeg spiste til Middag Kl. 1 ½. Jeg kom over Hals og Hoved afsted til Banegaarden, da mit Uhr gik meget for sagte, hvilket jeg først opdagede i det sidste Øieblik og slap ind i Jernbanevognen i allersidste Øieblik, ligesom nogle flere andre. Ved Kjøgeveien traf jeg Prip, der skulde til Vemmetofte, vi sluttede Compagniskab. I Dagposten kom vi sammen med nogle Damer og maatte derfor opgive at komme til at ryge Tobak. En kjedelig Fart. Fra Dagposten gik jeg sporenstrengs hen til Gethers, Frøken Sophie G. lukkede op, jeg leverede et Brev til hende og fulgte med ind i Stuen, hvor Byfogden snart kom ind og under-

holdt mig en kort Tid. Det er en kjøn, meget behagelig Mand. Jeg tog snart Afsked, da Prip ventede mig udenfor Kjøge. Jeg fandt ham og vi fulgtes ad først til Vallø, hvor vi gik ind i Klostergaarden, det er en smuk gammel Bygning med en Sidebygning til høire af en nyere Oprindelse med en ganske aparte Udbygning paa. Derpaa gik vi bag Vallø over Himlingeøie til Haarløv, hvor vi kom Kl. 8. En Kop Thee og Smørrebrød gjorde godt. Jeg blev til Kl. 9, da jeg forlod Prip, der vilde blive Natten over der, og gik saa over Tryggevælde, Tryggevælde Eng, men da jeg havde forladt den, dreiede jeg ikke af som jeg skulde til Venstre, men jeg gik paa Maa og Faa videre frem og blev saa indviklet i Moser, at jeg hverken vidste ud eller ind. Jeg holdt saa godt jeg kunde en SO. Retning og kom til min store Forundring ud af Mosen, hvor Tryggevældeaa løber ind under Veien ved Juellinge. Lydersløv naaede jeg Kl. 11 uden videre Fata, men her vare alle just gaaede til Sengs. Lys i Vinduerne. Balslev lukkede mig ind og jeg gik til Gamle Tantes Værelse, hvor jeg traf Peter, Hans og Julius i Negligé, Peter Casse i dyb Søvn.

NOTER

FREDERIK ENGELBRETH HOLM, $^{4}/_{2}$ 1831 - $^{24}/_{5}$ 1922, Forfatteren af denne Dagbog, var Søn af Departementschef *Christian Frederik Holm* 1796-1879 og dennes Hustru *Marie Elisabeth Engelbreth* 1802-65 (Datter af Sognepræsten i Lyderslev *W. F. Engelbreth* 1771-1862, kendt Teolog og Sprogforsker). Han blev polyteknisk Kandidat 1854. Administrator og teknisk Bestyrer ved Den kgl. Porcelainsfabrik, senere ved Bing & Grøndahl, Docent i teknisk Kemi ved Den polytekniske Læreanstalt m.m. *F. E. Holm* blev 1859 gift med *Emma Augusta Nissen*, 1840-1914.

Blandt de Personer, som nævnes paa Side 7 og Side 34 er formodentlig Brødrene: *Vilhelm H.* 1824-1913, Sognepræst i Gladsaxe-Herlev og Formand for Det danske Missionsselskab, *Julius H.* 1828-1909, exam. jur., Forpagter af Rosenlund og *Edvard H.* 1833-1915, Dr. phil., Professor i Historie, Universitetets Rektor og Formand for Carlsbergfondets Direktion.

Nedenfor er forsøgt en Identifikation af de Personer Frederik Engelbreth Holm mødte paa sin Bornholmsrejse for 110 Aar siden:

2 BIDSTRUP, LARS. 1802-68. (Søn af Lars Hansen B. 1755-1802, Kure: Bidstrup Nr. 3906 og Anna Kristine Hansdatter Kofoed, 1778-1858, Koefoed A Side 56). Tornegaard i Bodilsker. Gift med *Maren Kirstine Hansdatter Westh.* 1802-73. (Deres Søn Julius Peter B. blev gift med 2 Søstre Rømer, Kure: Bidstrup Nr. 6834 og 6835, Koefoed A Side 97).

3 BJERREGAARD, JENS IPSEN. 1808-67. Fajancefabrikant i Rønne.

4 BJERRING, VILHELM. 1805-79. Professor. Sprogmand og Politiker.

5 BÜLOW, OTTO. 1812-95. Major, senere Brigadechef og General.

6 CLAUSEN, HANS JØRGEN. 1817-69. Gift med *Margrethe Kirstine Pedersdatter Dam.* 1813-87. De boede ikke paa Bredsensgaard, men paa Brogaard i Olsker. Se **38**.

7 GETHER, MARIANE. 1844-1936. (Datter af nedennævnte Jens Johan G. i hans 2. Ægteskab med Petrea Jespersen).

8 GETHER, PETREA, f. *Jespersen.* 1814-70. (Datter af **18**). Gift med *Jens Johan Gether.* 1802-85. (Søn af Carl Christian Leopold G. og Anna Sophie Magdalene Elisabeth Giøe). Auditør Christiansø 1831, Byfoged Nexø 1840, Borgmester og Byfoged Køge 1849. (Gift 1. Gang med Mariane Inger Sophie Struch. 1804-42).

9 GETHER, SOFIA. 1832-71. (Datter af ovenn. Jens Johan G. i hans 1. Ægteskab med Mariane Struch).

10 GETHER, VIGO JESPERSEN. 1849-1936. (Søn af ovenn. Jens Johan G. i hans 2. Ægteskab med Petrea Jespersen).

11 GETHER, VITA. 1846-1916. (Datter af ovenn. Jens Johan G. i hans 2. Ægteskab med Petrea Jespersen).

12 GROTH, S. 1828-1904. Cand. pharm. Mønt- og Stadsguardein.

13 HANSEN, HERMAN JØRGEN. 1801-54. Købmand, Strandingskommissionær og russisk Konsul i Svaneke. Gift m. *Margrethe Marie Holst.* 1808-82.

14 HEIBERG, CHRISTEN. 1809-70. Læge i Svaneke 1841, i Nexø 1847, atter i Svaneke 1850.

15 HOFFMANN, JOCHUM. 1813-78. Cand. pharm. Rabekkegaard i Knudsker. Gift med *Thea Jespersen*. 1817-1908. (Datter af 18). Deres Datter *Jenny* blev f. 4. juni 1851. (Død 1919).

16 HOLMBERG, L. F. 1826-97. Cand. polyt. Havnebygmester. Professor ved Polyteknisk Læreanstalt.

17 HOLTEN, CARL. 1818-86. Cand. polyt. Professor i Fysik, Direktør for Polyteknisk Læreanstalt og Universitetets Rektor.

18 JESPERSEN, Fru BARBARA KIRSTINE, f. *Bohn*. 1781-1864. Enke efter *Peder Dam Jespersen*. 1772-1835. Først og fremmest kendt som Sandflugtsskovens Skaber. Af deres 13 Børn nævnes i Dagbogen 10. (Nr. **8**, **15**, **22**, **23**, **24**, **26**, **27**, **29**, **40** og **54**).

19 JESPERSEN, CATHINCA. 1831-92. (Datter af **27**).

20 JESPERSEN, CHRISTIAN. 1837-1901. (Søn af **27**).

21 JESPERSEN, GEORG. 1845-1903. (Søn af **23**).

22 JESPERSEN, HANS KOEFOED. 1810-90. (Søn af **18**). Exam. jur. Sejersgaard i Knudsker. Stifter og 1. Formand for Bornholms landøkonomiske Forening. Gift med *Michelle Christiane Rasch*. 1818-82.

23 JESPERSEN, HERMAN BOHN. 1819-94. (Søn af **18**). St. Krusegaard i Bodilsker. Gift med *Michella Christiane Stender*. 1823-73.

24 JESPERSEN, JACOB. 1808-80. (Søn af **18**). Splitsgaard i Klemensker. Gift med *Marie Sophie Arboe*. 1812-76. De havde i 1851 4 Børn.

25 JESPERSEN, JENS. 1848-1937. (Søn af **27**).

26 JESPERSEN, JESPER. 1815-88. (Søn af **18**). Vestergaard i Vestermarie, senere St. Almegaard i Knudsker. Gift med *Hansine Petrea Colberg*. 1823-1904. De havde i 1851 5 Børn.

27 JESPERSEN, JOCHUM BOHN. 1800-71. (Søn af **18**). Kannikegaard i Bodilsker. Gift med *Vitta Bolette Fischer*. 1812-99.

28 JESPERSEN, MAGNUS (*Bohn-Jespersen*). 1833-1917. (Søn af **27**). Forfatterens Rejsefælle. Cand. polyt. 1854. Adjunkt Rønne 1858, Nykøbing F. 1881, senere Overlærer. Kendt geologisk Forfatter.

29 JESPERSEN, NIELS. 1799-1879. (Søn af **18**). Demitteret fra Det kgl. Døvstummeinstitut.

30 JESPERSEN, PETREA. 1840-1934. (Datter af **27**).

31 JESPERSEN, VITTA. 1846-1934. (Datter af **27**).

32 KOEFOED, MARCUS CONRAD. 1792-1857. Artillerikaptajn og Tøjmester i Rønne.

33 KURTS, NIELS. 1794?-1851. Købmand i Allinge. Gift med *Bodil Sophie Christensdatter*. 1799-1873.

34 LEFOLII, HANS HENRIK. 1819-1908. Cand. philol. Adjunkt i Sorø 1843, Overlærer i Rønne 1844, Odense 1854, Rektor i Viborg 1866.

35 MARCHER, MATHIAS PETER. 1823-71. Lærer i Aakirkeby.

36 MEYN, CARL AUGUST. 1813-70. Sognepræst i Poulsker 1839, Nexø og Bodilsker 1847, Sognepræst og Provst i Rønne og Knudsker 1857. Gift med *Nicoline Sophie Hansen*. 1810-65. (Provst Meyn blev senere gift med *Henriette Emilie Jork*).

37 MØRCH O. A. L. 1828-78. Zoolog.

38 PEDERSEN, CLAUS. 1784-1856. Bredsensgaard i Olsker. Gift med *Valborg Kirstine Jensdatter Bech*. 1801-83. Se **6**.

39 ROSEN, HANS CHRISTIAN. Ca. 1816-1898. Skovfoged i Almindingen, senere Skovrider i Palsgaard.

40 RØMER, Enkefru, MARGRETHE, f. *Jespersen*. 1805-88 (Datter af **18**). Enke efter *Andreas Christian Rømer*. 1799-1831. Løjtnant, Kofoedgaard i Klemensker.

41 RØMER, MARIE. 1830-98. (Datter af **40**).

42 SMITH, DANIEL PETER. 1782-1871. Sognepræst og Provst i Stege. Gift med *Nicoline Sophie Friis Colding*. 1783-1864. De havde 2 ugifte Døtre i 1851: *Wilhelmine Nicoline S.* 1811-75 og *Anna Helene S.* 1818-90.

43 SMITH, LUDVIG AUGUST. 1810-79. (Søn af ovennævnte Daniel Peter S.). Byfoged i Nexø 1849-56, senere Fuglse Herred og Borgmester i Rødby. Gift med *Nielsine Margrethe Perch*. 1824-1916.

44 SOMMER, NICOLAI THEODOR. 1824-1902. Fajancefabrikant i Rønne. Fabrikken blev grundlagt 1845 (nedlagt 1902) og laa i Rosengade i den Ejendom, hvor nu Arbejdsmændenes Fagforening har til Huse. Bornh. Museum har en lille Samling af dens Produkter.

45 SONNE, JOHAN. 1806-83. Købmand i Nexø.

46 SONNE, PETER. 1819-52. Løjtnant, Randkløvegaard, 16. Sg. i Østermarie.

47 STRUCH, CHARLOTTE KIRSTINE MARIANE HENRIETTE. 1821-80. (Datter af Jens Vilhelm Struch og Anna Sophie Magdalene Elisabeth Giøe).

48 THOMSEN, JULIUS. 1826-1909. Cand. polyt. Industrimand. Professor i Kemi, Universitetets Rektor og Direktør for Polyteknisk Læreanstalt.

49 TRANE, JOSEPHINE OLINE. Født 1831. Huslærer hos Pastor Meyn. Gift 1858 med Fabrikant Rohmell i Malmö.

50 VAUPELL, CHR. 1821-62. Cand. theol. Botaniker.

51 WICHMANN, HANS JACOB. 1817-98. Cand. pharm. Bestyrer af Nexø Apotek, senere Boghandler i samme By. Gift med *Petrea Margrethe Dam.* 1816-85.

52 WIEGMANN, THOMAS. 1820-55. (Søn af Christian Ludewig W. og Anna Elisabeth Matthiesen). Cand. polyt. Konstitueret Inspektør ved Frederiks Stenbrud 1847 indtil Salget 1851, senere Justermester København. Gift (som Enkemand) med *Henriette Dorthea Petersen.* 1814-80. (Datter af Inspektør ved Frederiks Stenbrud Henning Petersen og Helene Cathrine Sonne).

53 WITH, K. H. 1805-65. Sognepræst i Nexø og Bodilsker 1841, Sognepræst og Provst i Rønne og Knudsker 1847—56, derefter Præst og Stiftsprovst i Aalborg, sidst Overskoledirektør og Departementschef.

54 ZAHRTMANN, CARL VILHELM.. 1810-99. Overlæge og Fysikus paa Bornholm. Gift med *Laura Jespersen.* 1822-1918. (Datter af 18).

KILDEANGIVELSER

Th. Hauch-Fausbøll: Slægtshaandbogen [1].

Den polytekniske Læreanstalts Kandidater 1829-1929.

Biografisk Leksikon [(1), 4, 5, 12, 16, 17, (18), 25, 28, 34, 37, 42, 48 og 53].

A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: Candidati og examinati juris 1736-1936.

Kr. Kure: Stamtavle Bidstrup.

Jul Bidstrup: Stamtavle Koefoed A [(2), (3), 4, 32, (33), 35, 40, 44, 45 og 46]. Koefoed B [18]. Hauberg og Arboe.

Militær Tidende 1895.

Stamtavle Jespersen, 2., 3. og 4. Udgave.

N. C. Christensen: Stamtavle Kornerup [7, 8, 9, 10, 11 og 47].

Herman J. Hansen: Slægten Hansen fra Nexø [13]. Stamtavle Bohn [18 og 45].

Kristian Carøe: Den danske Lægestand.

L. Dam og N. Hansen: Stamtavle Dam [18 og 51].

H. Sonne Kofoed og N. C. Stangegård: Klippeøens Mænd.

A. Garbo: Bornholmer-Geologen Magnus Jespersen.

C. G. Koefoed i Program for Statsskolen i Rønne 1901 og 1906.

Haakon Rabjerg: Sognekirker og Præster i Rønne og Knudsker.

Tidsskrift for Skovvæsen 1899.

Ernst Køie: En Historie om en Jernplade. Jul paa Bornholm 1940.

A. Juel: Drammensfamilien Smith.

V. Svendsen: Østerlarsker Slægter [46].

E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie.

Andreas Dolleris: Danmarks Boghandlere.

H. St. Holbeck: Kongebesøget paa Bornholm i 1851. Bornh. Saml. Bd. 2.

K. Thorsen: Rønne Søfarts Historie.

Bornholms Stednavne.

I. C. Weber: Fra Hjulskibenes Dage.

C. V. Christoffersen: Postbefordringen til Bornholm i forrige Aarh. Bornh. Saml. Bd. 29.

»*Archimedes*«. Russisk Orlogsfregat, Skrueskib bygget af Jern, strandede $^{18}/_{10}$ 1850 paa Hvide Odde Rev og blev senere slaaet til Vrag. Vraggodset blev solgt paa Auktion i Rønne $^{30}/_{5}$ 1851. Tilhørte den store Flaade Russerne holdt i vestlige Østersø under Krigen, som en Støtte for Danmark.

»*Skirner*«. Hjuldamper. Søsat fra Holmen 1847, ophugget 1872. Længde 139′ 4″, Bredde 22′, 198$^{1}/_{2}$ Commercelæst. Fremdriften: Sejl og en »annulair Maskine« efter Maudslays Sons & Fields Patent, vist den eneste i et dansk Skib. Bygget til Postfart, men overtaget af Marinen og armeret. Sejlede $^{21}/_{3}$ 1848 den slesvig-holstenske Deputation til København og hentede om Sommeren svenske Frivillige i Göteborg. Kommandofartøj for Eskadren der blokerede Hertugdømmernes Østkyst. 1850-63 udlaant til Postvæsenet og sejlede paa Ruter til Bornholm og Tyskland. Billederne af »*Skirner*« findes paa Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg. Dæksinteriøret paa Side 7 er gengivet efter en Tegning i Tusch og Sepia af Chr. Blache. Maleriet paa Side 9 er malet af Em. Larsen (formodentlig mellem 1848-50) og forestiller »*Skirner*« i Lillebælt udfor Fredericia.

REISE PAA BORNHOLM 1851

udsendes som Julehilsen December 1961

af Viggo Sonne, Raadhuskiosken, Rønne

Tryk: Aas & Wahls Boktrykkeri, Oslo

Oplag: 150 nummererede Eksemplarer